

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

У статті розглядається проблема професійного розвитку вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти. Зазначено, що сучасний учитель, який провадить освітню діяльність, неодмінно повинен бути залучений до системи неперервної освіти, що дозволить сформувати вчителя нової української школи.

Установлено, що післядипломна освіта вчителів початкової школи є динамічним освітнім процесом, який спрямований на вдосконалення особистісних і професійно-значущих якостей учителів, що відбувається під час підвищення кваліфікації у відповідних освітніх закладах, а також шляхом самоосвіти і самовиховання, і сприяє оновленню теоретичних знань і набуттю необхідних практичних умінь і навичок задля організації ефективного освітнього процесу з молодшими школярами відповідно до вимог нової української школи.

Зазначено, що розвиток – це саморозвиток особистості, спрямований на самовдосконалення засобами самовиховання й самоосвіти у процесі та унаслідок набуття соціального досвіду, що проходить суб'єктивно та водночас сприяє формуванню індивідуальності. Визначено, що професійний розвиток учителя початкової школи розуміється як динамічний процес позитивних змін особистісних і професійно-значущих якостей, що відбуваються в ході педагогічної діяльності в початковій школі, набуття ним власного педагогічного досвіду, що забезпечує усталений світогляд і позитивне ставлення до професійної діяльності, дозволяє оптимізувати навчання й виховання молодших школярів відповідно до нових викликів сьогодення.

Наголошено на тому, що професійний розвиток учителя початкової школи відбувається під час підвищення кваліфікації в закладах післядипломної освіти, що дозволяє обмінюватися педагогічним досвідом в ході атестації або сертифікації педагогічних працівників, що надає можливість визнання їхньої професійної майстерності, а також шляхом постійної самоосвіти і самовиховання, участі в різноманітних вебінарах, семінарах, майстер-класах тощо, спрямованих на оволодіння вчителями новітніх методів і засобів організації освітнього процесу в початковій школі.

Ключові слова: вчителі початкової школи, післядипломна освіта, розвиток, професійний розвиток.

The article examines the problem of professional development of primary school teachers in the postgraduate education system.

It is noted that a modern teacher, who conducts educational activities, must necessarily be involved in the system of continuous education, which will allow to form a teacher of a new Ukrainian school.

It has been established that the postgraduate education of primary school teachers is a dynamic educational process aimed at improving the personal and professionally significant qualities of teachers, which occurs during advanced training in relevant educational institutions. As through self-education so through self-training, it contributes to updating theoretical knowledge and acquiring the necessary practical skills and abilities to organize an effective educational process with younger schoolchildren in accordance with the requirements of the new Ukrainian school.

It is noted that development is the self-development of an individual, aimed at self-improvement by means of self-training and self-education in the process and as a result of acquiring social experience, which takes place subjectively and at the same time contributes to the formation of individuality.

It was determined that the professional development of a primary school teacher is understood as a dynamic process of positive changes in personal and professionally significant qualities that occur in the course of pedagogical activities in junior grades. This is exactly what it provides the acquisition of their own pedagogical experience, which ensures a stable worldview and a positive attitude to professional activity, allows to optimize education and upbringing of younger schoolchildren in accordance with the new challenges of today.

It is emphasized that the professional development of a primary school teacher takes place during advanced training in post-graduate education institutions. Such activity allows for the exchange of pedagogical experience with colleagues during attestation or certification, which provides an opportunity to recognize their professional skills as well as through constant self-education and self-training, participation in various webinars, seminars, master classes, etc., aimed at teachers mastering the latest methods and means of organizing the educational process in primary school.

Key words: primary school teachers, postgraduate education, development, the professional development.

УДК 37.015.31-027.561:37.011.3-051:373.3:377.8 (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.2.22>

Осипова Т.Ю.,

докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Стародубцева К.В.,

аспірантка кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність проблеми професійного розвитку вчителя, зокрема вчителя початкової ланки освіти, особливо гостро виявляється на сучасному етапі реформування системи освіти в Україні, зважаючи на те, що Україна прийнята

кандидатом у члени Європейського Союзу, що, у свою чергу, зумовлює необхідність наближення системи освіти України до європейського рівня. Значну роль у цьому процесі відіграють вчителі, які повинні постійно самовдосконалюватись і підвищувати свою власну професійну майстерність. Про це наголошується в низці нормативних актів,

що стосуються української системи освіти: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійний розвиток працівників», Наказ МОН України «Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти».

Слід відзначити, що держава сьогодні значну увагу приділяє професійному розвитку фахівців. Зокрема в Законі України «Про професійний розвиток працівників» зазначено, що «метою державної політики у сфері професійного розвитку працівників є підвищення їхньої конкурентоспроможності відповідно до суспільних потреб шляхом сприяння роботодавцю в ефективному використанні праці та забезпеченні досягнення належного професійного рівня [7].

Учителі-практики, які працюють у закладах початкової і загальної середньої освіти мають можливість підвищувати свою кваліфікацію в системі післядипломної освіти, під час атестації чи сертифікації, що визнають рівень професійної майстерності кожного вчителя. У Законі України «Про освіту» зазначено, що держава визнає формальну, неформальну та інформальну освіту та «створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів» [6].

Отже, сучасний учитель, який провадить освітню діяльність, неодмінно повинен бути залучений до системи неперервної освіти, основною метою якої є навчання впродовж життя з метою вдосконалення знань, умінь і компетентностей в інтересах особистісного, професійного, громадянського і суспільного розвитку, що дозволить сформувати вчителя нової української школи. Не можна забувати й про самоосвіту, наголошує Г. Дегтярьова, що відіграє надзвичайно важливу роль як у вдосконаленні як особистісних якостей учителя, так і в розвитку його професійно значущих компетентностей [4, с. 52–54].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Опрацювання наявного наукового фонду дозволили дійти висновку, що проблема професійного розвитку особистості вчителя в системі післядипломної освіти постійно викликає інтерес науковців. Так, предмет наукових розвідок дослідників становлять такі питання, як-от: філософські аспекти неперервної педагогічної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); інноваційні підходи і принципи освіти дорослих (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, А. Кузьмінський, Н. Ничкало С. Сисоєва та ін.), особливості інтеграції вищої і післядипломної освіти України у європейський освітній простір (Н. Авшенюк, О. Огієнко, Л. Пуховська та ін.); професійний розвиток учителя в умовах нової української школи (Ю. Бурцева, О. Вознюк, О. Дубасенюк, А. Черній та ін.).

Незважаючи на те, що питанням професійного розвитку вчителя присвячено значну кількість наукових досліджень, проблема професійного розвитку вчителя початкової школи в системі післядипломної освіти висвітлена недостатньо.

Мета дослідження. Розглянути теоретичні засади сутності професійного розвитку вчителя початкової школи в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. В аспекті започаткованого дослідження необхідно розглянути поняття «післядипломна освіта», «розвиток», «професійний розвиток учителя початкової школи».

В Законі України «Про вищу освіту» подано таке визначення післядипломної освіти – «спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особистості вчителя шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду» [5].

Під терміном «післядипломна освіта» В. Химінець розуміє «систему навчання, виховання та розвитку фахівців з вищою освітою, спрямовану на приведення їхнього професійного рівня кваліфікації відповідно до світових стандартів, з урахуванням викликів часу, особистісних та виробничих потреб. Післядипломна освіта, продовжує науковець, має за мету вдосконалення наукового та загальнокультурного рівня фахівців; а також передбачає стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості, яке здійснюється різними як державними, так і приватними освітніми закладами, у тому числі й засобами дистанційного навчання і самоосвіти» [20, с. 78].

В умовах інноваційних змін, що відбуваються сьогодні в системі української освіти, наголошує Л. Даниленко, післядипломна освіта «ґрунтується на засадах сучасних наукових досягнень у галузі навчання дорослих і педагогічної інноватики» [3, с. 21].

Щодо навчання дорослих людей з вищою освітою то його особливістю, зазначає Г. Кравченко, є врахування їхнього власного досвіду професійної діяльності а тому основною формою організації освітнього процесу в закладах післядипломної освіти виступає «домінування ситуацій відкритого діалогу» [10].

За твердженням І. Титаренко, система післядипломної педагогічної освіти характеризується наявністю чіткої організаційної структури, упорядкованої сукупності освітніх закладів і методичних установ, основними функціями яких є удосконалення науково-теоретичної і методичної підготовки, професійної майстерності, розширення загальнокультурного рівня працівників шкіл, позашкільних закладів та органів управління освітою» [18]. Поділяючи це твердження, В. Пуцов

виокремлює такі важливі, на нашу думку закономірності, що притаманні системі післядипломної освіти, зокрема такі, як: «взаємозв'язок післядипломної освіти педагога з активною самоосвітою, саморозвитком, самовихованням; залежність ефективності післядипломної освіти педагогів від доцільно організованої діяльності та розумно побудованого спілкування в її процесі; залежність змісту післядипломної освіти від суспільних та індивідуальних освітніх потреб, урахування при цьому прискорення темпів старіння й оновлення знань, реальних можливостей та особливостей освіти дипломованих спеціалістів» [15, с. 8].

Саме система післядипломної педагогічної освіти, наголошує С. Покрова, повинна оперативнo відреагувати на реформування освіти, з огляду на це, її перспективним напрямом є створення умов та визначення засобів розвитку в учителів умінь пошуку ефективних компетентісно зорієнтованих способів організації освітнього процесу в початковій школі, що, у свою чергу, є запорукою особистісного самовдосконалення й розвитку професійної майстерності вчителів початкової школи [13, с. 192-193].

Підсумовуючи вищезазначене, післядипломну освіту вчителів початкової школи будемо розуміти як динамічний освітній процес, який спрямований на вдосконалення особистісних і професійно-значущих якостей учителів, що відбувається під час підвищення кваліфікації у відповідних освітніх закладах, а також шляхом самоосвіти і самовиховання і сприяє оновленню теоретичних знань і набуттю необхідних практичних умінь і навичок задля організації ефективного освітнього процесу з молодшими школярами відповідно до вимог нової української школи.

У контексті дослідження слід розглянути поняття «розвиток» і «професійний розвиток».

У довідникових джерелах зазначається, що поняття розвитку «це процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого; стосовно особистості це поняття трактується як ступінь освіченості, культурності, розумової й духовної зрілості» [2, с. 1235]; «незворотна, спрямована й закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів» [19, с. 555]; процес незворотних, спрямованих і закономірних змін, що призводить до виникнення кількісних, якісних і структурних перетворень психіки й поведінки людини [14].

Аналізуючи філософські погляди на сутність розвитку, О. Шмирко доходить висновку, що розвиток – це складний інволюційний та еволюційний поступовий рух, під час якого відбуваються прогресивні й регресивні інтелектуальні, поведінкові, діяльнісні трансформації в особистості [21, с. 11].

Досліджуючи педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя М.Костенко зазначає, що в «педагогічних дослі-

дженнях розвиток визначають як саморозвиток особистості, спрямований на самовдосконалення засобами самовиховання й самоосвіти у процесі та унаслідок набуття соціального досвіду, що проходить суб'єктивно та водночас сприяє формуванню індивідуальності» [9, с. 15]. У зачатковому дослідженні будемо дотримуватися саме цього визначення.

У Законі України «Про освіту» подано таке визначення: «... професійний розвиток – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності» [6].

Психологами професійний розвиток трактується як процес наповнення структурних компонентів професійного досвіду людини, набуття нових компетенцій, знань, умінь та навичок, які вона використовує або буде використовувати в своїй професійній діяльності. При цьому зазначається, що основними методами професійного розвитку є професійне навчання, підвищення кваліфікації, побудова кар'єри, освіта та самоосвіта [14].

Розглядаючи особливості управління професійним розвитком учителів, Л. Мартинець зазначає, що « професійний розвиток педагогічних кадрів стає вирішальною умовою зростання соціальної ефективності освіти. Професія вчителя спонукає педагога вчитися все життя» [11].

Професійний розвиток фахівця в умовах післядипломної освіти уточнює В. Сидоренко, відбувається впродовж усієї активної творчої життєдіяльності педагога. За визначенням науковця професійний розвиток учителя – це процес формування нової якості професійно-педагогічної дії, вироблення власного оригінального педагогічного стилю, набуття компетентісного досвіду з виконання інноваційних ролей і функцій в органічній єдності різних видах педагогічної діяльності у межах формальної, неформальної та інформальної освіти. [16, с. 178].

Дещо інше визначення знаходимо в дослідженні Т. Сорочан, яка професійний розвиток розглядає як «процес опанування педагогами нових знань, умінь, методик, технологій у сфері професійної діяльності на основі культурних, гуманістичних та демократичних цінностей, набуття нових компетентностей, що характеризується позитивною динамікою показників професіоналізму особистості та діяльності» [17, с. 284].

Аналізуючи психологічні принципи розвитку особистості, В. Васильков доходить висновку, що професійний розвиток вчителя охоплює формування, вдосконалення, інтеграцію й реалізацію в освітньому процесі, а потім під час педагогічної праці, його знань, умінь, здібностей, профе-

сійних й особистісних рис, що зумовлює якісне перетворення й збагачення свого внутрішнього світу [1, с. 79].

Отже, професійний розвиток учителя початкової школи будемо розуміти як динамічний процес позитивних змін особистісних і професійно-значущих якостей, що відбуваються в ході педагогічної діяльності в початковій школі, набуття ними власного педагогічного досвіду, що забезпечує усталений світогляд і позитивне ставлення до професійної діяльності, дозволяє оптимізувати навчання і виховання молодших школярів відповідно до нових викликів сьогодення. Слід зазначити, що професійний розвиток учителя початкової школи відбувається під час підвищення кваліфікації в закладах післядипломної освіти, що дозволяє обмінюватися педагогічним досвідом з колегами проходженні етапів сертифікації, під час атестації педагогічних працівників, що надає можливість визнання їхньої професійної майстерності, а також шляхом постійної самоосвіти і самовиховання, участі в різноманітних вебінарах, семінарах, майстер-класах тощо, спрямованих на оволодіння вчителями новітніх методів і засобів організації освітнього процесу в початковій школі.

Висновки. На підставі опрацювання наукових і довідникових джерел, доходимо висновку, що система післядипломної освіти вчителів загалом і вчителів початкової школи зокрема, сприяє не лише їхньому професійному розвитку, а й значно впливає на вдосконалення їхніх особистісних якостей, підвищення мотивації до педагогічної діяльності з урахуванням вимог сьогодення.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у визначенні методологічних підходів до проєктування професійного розвитку вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильков В. М. Психологічні принципи розвитку особистості. URL : https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/wasylkova.pdf
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
3. Даниленко Л. Післядипломна педагогічна освіта в умовах інноваційних змін. *Післядипломна освіта в Україні*. 2011. № 2 (11). С. 21–23
4. Дегтярьова Г. А. Теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти : дис... докт. пед.. наук : 13.00.04. Харків, 2017. 735 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014р. №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
6. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380). URL : https://urist.com.ua/act/pro_osvitu
7. Закон України «Про професійний розвиток працівників» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>
8. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/pru/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
9. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя : автореф. дис. .... канд. пед. наук : 13.00.04 Харків, 2004. 20 с.
10. Кравченко Г. Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10krappe.pdf>
11. Мартинець Л. А. Особливості управління професійним розвитком учителів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2016. Вип. 27. С. 19–24
12. Наказ МОН України «Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1176729-13#Text>
13. Покрова С. Підготовка вчителів у системі післядипломної освіти до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. *Український педагогічний журнал* . 2020. № 4. С. 192–198.
14. Психологічний словник / За ред.. Н. А. Побірченко. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf
15. Пуцов В. І. Процес навчання в системі підвищення кваліфікації як об'єкт управління. Київ : МФ НаУКМА, 2001. № 3. С. 30–36.
16. Сидоренко В. В. Розвиток педагогічного акме-професіогенезу в умовах формальної і неформальної післядипломної освіти. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітніх кадрів: акмеологічні аспекти* : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 177-256 с.
17. Сорочан Т. Наступність професійного розвитку вчителів у системі університетської та післядипломної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 20 (231). С. 274 – 284.
18. Титаренко І. Фахове вдосконалення вчителя в системі післядипломної освіти: теоретичний. URL: lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/111/6.pdf
19. Філософський енциклопедичний словник / [редкол.: В. І. Шинкарук та ін.]. Київ : Абрис, 2002. 742.
20. Химинець В. В. Науково-методичні проблеми післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформаційних та інтеграційних процесів. *Українська освіта у світовому просторі*. Київ, 2006. С. 78–84.
21. Шмирко О. С. Педагогічні умови професійного розвитку майбутніх вчителів іноземної мови у системі університетської педагогічної освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 285 с.